

Dufek, Jaromír

Tři časopisy z počátku století

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná.
1982, vol. 31, iss. D29, pp. 95-103

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108382>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROMÍR DUFEK

TŘI ČASOPISY Z POČÁTKU STOLETÍ

České časopisectví na Moravě vzniká vlastně až po pádu Bachova absolutismu. Permanentně zápasí o existenci a dostatečné odběratelské zázemí. Zpočátku proto, že čtenářskou vrstvu pro české světské časopisy bylo třeba teprve hledat a probouzet, později proto, že značnou část odběratelské kapacity absorbuje denní tisk zavádějící kulturní rubriky, nedělní přílohy a přitažlivou fejetonistiku. Přes toto pronikání novin do kulturního a literárního života je zřejmé, že Morava samostatné literární periodikum potřebuje. Diskutuje se o jeho programu a podobě, volá se po iniciativě. Nově vzniklé literární časopisy anebo s literaturou podstatně spjaté tituly mají však krátké trvání nebo jiný nepříznivý osud. Mozaiku situace v prvních letech našeho století — do roku 1905, kdy vzniká dodnes málo doceněná Skýpalova Revue moravsko-slezská — naznačuje polemika v Pelclových Rozhledech, kde se příčinami krize a zániku soudobých literárních časopisů na Moravě zabývali Karel Elgart Sokol a Jiří Sumín. Sokol zjišťuje primární nedostatek v tom, že „jediná osoba byla vlastníkem, vydavatelem, redaktorem, administrátorem a přispívatelem. Přičemž to byl člověk nesamostatný, úředník či profesor, jenž teprve zbytky svých sil měl pro list“. Schází — podle Sokola — všestranná součinnost moravských literárních sil již při vzniku časopisu.¹ Sumín považuje poslední pokusy za unáhlené a nedostatečně připravené experimenty, ocitnuvší se v „neobratných snad i nepovolaných rukách“.² Pravdu měli v podstatě oba. Bylo zde ono svaté nadšení, založené sice na znalosti literatury, nicméně bez schopností a předpokladů k vydavatelské a redakční práci. A byly zde také „ruce nepovolané“. V roce 1901, kdy ze samostatných zábavných a kulturních periodik věnujících se závažnější literatuře stál na Moravě pevně vlastně jen tisk katolický (Nový život), začíná v Brně vycházet Dvacátý věk, měsíčník ojedinělého formátu

¹ E. Sokol, *Pro moravské centrum*. Rozhledy, týdeník pro politiku, vědu, literaturu a umění 12. září 1902, č. 11, č. 2, str. 3.

² Jiří Sumín, *Glosy ku článku „Pro moravské centrum“*. Tamtéž 26. října 1902, 11, č. 4, str. 103.

(12,5 × 31 cm)³ který záhy vyústil v tzv. teozofický list propagující frenofyziognomii a myšlenky „apoštola přirozeného života Richarda Janasche“, jinými slovy naivnosti spirítistické ražby, ač v úvodníku prvního čísla se vydavatel a redaktor Dvacátého věku Věnceslav Šarpen⁴ hlásí k Nivě a Moravské revui a brojí proti literárnímu braku. Mnohomluvnost úvodníku je podezřelá, přesto faktem zůstane, že se Šarpenovi podařilo získat k dočasné spolupráci několik začínajících nebo teprve debutujících autorů, kteří s filozofií časopisu neměli nic společného. Šarpen je koneckonců sám rychle vytlačuje. Záhy se totiž projevuje jako grafoman, zaplňující svými pseudoliterárními texty (psal prostě vše: verše, prózu, hry, glosy, úvodníky, zprávy atd.) celé číslo listu, vydávaného, jak naznačuje Miloslav Hýsek, z prostředků své manželky.⁵

Protikladem Dvacátého věku byla Morava⁶ vydávaná profesorem Vojtěchem Břečkou. O Moravě platí to, co v Rozhledech napsal Sokol. Břečka byl vedle svého učitelského povolání nejen vydavatelem a redaktorem Moravy, ale také jejím distributorem a administrátorem.⁷ Na rozdíl od Šarpena je literárně vzdělán, dovede se obklopit autory a drží Moravu na solidní obsahové úrovni. Vzniká zde ovšem úskalí Břečkovy redakční práce, problém Břečkovy schopnosti nebo možnosti uspořádat obsah jednotlivých čísel s přiměřenou přitažlivostí. Břečka neměl dostatečné redakční zkušenosti a nenašel si ani odpovídající vzor. Klíčové povídky jsou roztaženy na pokračování do několika čísel, rubriky nemají vlastně žádné definitivnější uspořádání. Uhrovy, Martenovy a Sumínovy povídky, které Břečka tiskl, rozkouskování nesnesly. Čtenář musel čekat na pokračování celý měsíc, později čtrnáct dní, a to bylo mnoho. Dát Moravě podobu, která by umožnila tomuto periodiku obstát v soudobé konkurenci, bylo nad Břečkovy síly. Do tohoto zápasu dovedla vstoupit až koncem roku 1903 slibně se rozvíjející Neděle, týdeník vydávaný brněnským tiskařem Odehnalem a redigovaný již novinářem z profese, redaktorem Lidových novin Dominem Pavlíčkem.⁸ Pavlíček se — na rozdíl od

³ Dvacátý věk. Moravská revue beletristicko-filosofická k šíření vyšších názorů životních a pěstování krasocitu; od 1904 Moravská revue. Vycházel 1901–1904 v Brně-Židenicích, poté v Praze. Desetkrát do roka. Redaktor a vydavatel Věnceslav Šarpen (1901–1903), A. M. Tichý-Lidée (1904). Autorem jedné (a snad i více) obálek je Alfons Mucha.

⁴ Věnceslav Šarpen (= Václav Nepraš, 1876–1903). Studoval na brněnské reálce, pěstoval literaturu, okultismus a grafologii. Ukázkou z Šarpenovy poezie přináší Miloslav Hýsek ve výboru z předčasně zesnulých básníků *Ztrhané stránky zvuk* (Praha, 1944).

⁵ Miloslav Hýsek, *Paměti*. Blok 1970, 109.

⁶ Morava. Beletristický měsíčník (březen–září 1901); od října 1901 Beletristický čtrnáctideník. Redaktor a vydavatel Vojtěch Břečka. Zánik Břečkovy Moravy je dost nejasný. Lze předpokládat, že Morava zanikla na začátku svého druhého ročníku.

⁷ O profesoru Břečkovi se podrobněji zmiňuje Miloslav Hýsek v *Pamětech*, 97 a 109.

⁸ Domin Pavlíček (vl. jménem Dominik Pavlíček), 21. 2. 1877–30. 1. 1952. Redaktor z povolání. Psal do několika brněnských novin, působil mj. v Lidových novinách a v Moravských listech (tam redigoval Moravskou knihovnu, ve které vydal soubor svých povídek *Z města a venkova*, 1912 a sborník vzpomínek nazvaný *Památka Viléma Mrštíka*). Dále redigoval řadu obchodních a řemeslnických časopisů.

Břečky — může věnovat převážně redakční práci. Sokolovy představy se naplnily, vystává však nový problém: komercionalizace.

Vraťme se prozatím k Dvacátému věku. Šarpenův měsíčník nás dnes zajímá jen pro účast autorů z nichž jmenujeme na prvním místě Josefa Uhra, dále Miloslava Hýska, Josefa Cipra, Josefa Dýmu, Bohumila Kratochvila, Adolfa Gajdoše, Arnošta Inocence Bláhu (ten v té době publikoval již v Novém životě) a Vítězslava Unzeitiga. Jejich verše jsou většinou prostoupeny dobovou nostalgii české literární dekadence, vlivem Moderní revue a jejich autorů. Domovskou příslušnost této poezie naznačuje frekvence slov: noc, smutek, smrt, hrob, soumrak, mlhy...

„Smrti křeč zlomil údy mé,
hrůzu v tvář ryje —
svínuta na dně poháru
ležela zmiže.“⁹

Tehdy šestnáctiletý Miloslav Hýsek končí své veršování nadepsané Zněl tichý žal takto:

„vždyt Žití, Krásy, Štěstí dech
již dávno na mých nedlí rtech
tam zavřely hříchů.“¹⁰

Vliv Procházkovy Popravy duše je v tomto případě, zdá se, mimo pochybnost. K obecnějšímu shrnutí si však můžeme vypůjčit Uhrovu charakteristiku tehdejšího literárního proudění: mladí zašli do půjčovny kostýmů k Otokaru Březinovi a zazněly u nich názvuky Procházkova Prostibola duše a některých knih Karáskových.¹¹

Ale u Josefa Uhra se zastavme z jiné, důležitější stránky. Dvacátý věk přináší k Uhrovým počátkům zajímavý otazník. Uher ve Dvacátém věku debutoval. Pořadí prvních Uhrových příspěvků dosud řadíme takto: Ostrov mrtvých (verše, Dvacátý věk, únor 1901), Maškarádi (povídka, Dvacátý věk, březen 1901), Stín a Loučení, loučení ... (povídky, Morava, v březnu a později 1901). V prvním čísle (lednovém) se Uhrovo jméno neobjevilo. Zato tam najdeme povídku podepsanou J. Jez a nadepsanou Pokuta.¹² Při povrchním srovnání by se nám eventuálně mohla jevit příbuznost s vyprávěním Josefa Cipra Bludička.¹³ Jde o příběh se stejným citovým zaostřením a stejným vztahem k trpícím lidem. Ústřední postavou je hrdina ze stejného světa bídy. Podrobnějším zkoumáním však zjistíme, že z Pokuty doslova ční znaky Uhrova literárního rukopisu a pro Uhra typické začlenění sociálních protikladů — urození × neurození, chudý × bohatý, moc × bezmocnost, množství × jedinec.¹⁴ V Pokutě je

⁹ Vít. Unzeitig, *Láska*. Dvacátý věk. 1901, 1, č. 4, str. 99.

¹⁰ Miloslav Hýsek, *Zněl tichý žal*. Dvacátý věk 1901, 1, č. 4, str. 184.

¹¹ Srov.: Josef Uher, *O moderních proudech literatury české*. In: *Literární pozůstalost Josefa Uhra*. Brno 1913, 344. Sv. II.

¹² J. Jez, *Pokuta*. Z cyklu obrázků „Slzy“. Dvacátý věk, 1, č. 1, str. 8.

¹³ J. Cipr, *Bludička*. Dvacátý věk 1904, str. 114.

¹⁴ Srov.: Josef Hrabák, *Naď prózou Josefa Uhra*. In: *Šest studií o nové české literatuře*. Brno 1961, 61n.

kontradikce uložena v konfrontaci moci a bezmocnosti. Také nositelé děje a jejich rekvizity jsou „uhrovské“.

Klíčovou postavou je stařenka Grycka, vdova po tkalci. Autor o svém vztahu k ní říká:

„Stala se mi představitelkou vši bídy v našem kraji, typem obětí slepého neštěstí, jež zběsile rdousí a škrtí ubohé tvory v lidské podobě. Stala se mi typem těchto bytostí přimáčknutých k zemi, jež trpí, nevědouce proč a zač, mlčky, s hlavou svěšenou, ale s očima upřenými tam, tam [...] Když jsem se díval na její vypouklá záda, na její zřícenou postavu, na šedou hlavu svěšenou k zemi, zdálo se mi vždy, že vidím hroznou pěst škrtící a tlačící její krk [...] Ubohá tetka Grycka!“¹⁵

Autor potkává Grycku na cestě z lesa s „nůškou chrastí nebo pařízků na vypouklých zádech, hlavu sehnoutou, belhající se o hůlkách“. Grycka je na rošti přistřižena četníkem, ten ji pokutuje, protože stařenka nemá „cejch“. V chování četníka je uložena obraz tupé domýšlivosti pramenící z vědomí moci. Již stručný děj Pokuty a jednoduchá zápleтка patří k charakteristickým rysům Uhrových próz.

Uher tuto povídku do své knižní produkce nezařadil, ale zřejmě z ní vytěžil dva samostatné celky, které nesou zcela zřetelné stopy své prapodoby. Jsou to dvě povídky otiskované v květnu a červnu 1904, jedna v Lidových novinách a druhá v Moravské orlici. Obě jsou podepsány vlastním Uhrovým jménem. První nazval *O lidech kočovných čtvrtá kapitola* (pod stejným titulem ji najdeme v Uhrových spisech, zde pro zjednodušení budeme mluvit jen o *Čtvrté kapitole*),¹⁶ druhá vyšla s nadpisem *Stařena s nůší*.¹⁷ Kontradikce moci a bezmocnosti přechází do *Čtvrté kapitoly*. Z postav tam zůstává četník a hajný. Původní postavu stařenky autor „pobosáčtil“, dodejme: zcela v duchu doby (či dobových literárních vzorů), místo ní uvádí do konfliktu dva české tuláky Hejtmánka a Lutku. Doličným předmětem je místo chvojí baronův zajíc oklovaný vranami, v obou případech panský majetek. Kam se poděla Grycka? Přešla do drobné kresby *Stařena s nůší*. Nůše ji tam tlačí k zemi právě tak jako v *Pokutě*. Grycka se belhala o hůlkách... „To nebyla chůze člověka, krále tvorstva, pyšná a přímá! To bylo plazení se čtvernožmo, lezení tvora, jehož osud srazil s lidské výše mezi němou tvář. Svíralo se mi hrdlo, když několik kroků před ní slyšel jsem už její těžký, sípavě hvízdavý dech a ševal suchých rtů šeptajících růženc.“¹⁸ *Stařena s nůší* ... „při každém kroku se zapotácí. Je jisto, že se svalí v některé nejbližší chvíli.“¹⁹ A v dalších řádcích neschází ani ta modlitba.

Četník zůstal beze změny: nadutý, hrubý, vědomý si moci. V *Pokutě* „uražen asi, že ubohá tetka jeví tak málo respektu před jeho bodákem, zařval na ni, až se les zachvěl“, ve *Čtvrté kapitole* byl nucen delikventa „pokárati za netečnost ku své osobě“. Bajonet jako rekvizita je ovšem i ve *Čtvrté kapitole*: „Šel četník, bajonet jeho laškoval mu na rameni,

¹⁵ J. Jez, *Pokuta*.

¹⁶ Josef Uher, *O lidech kočovných čtvrtá kapitola*. In: Josef Uher, *Dílo*. Praha 1954, 477.

¹⁷ *Stařena s nůší*. Tamtéž. 660.

¹⁸ J. Jez, *Pokuta*.

¹⁹ J. Uher, *Stařena s nůší*.

šel a všechno se třáslo...“ V Pokutě odchází vojenským krokem a s hlavou vztyčenou, ve Čtvrté kapitole odměřeným krokem přísně a sebevědomně, „maje na paměti jediný rozkaz: stisknout račími klepety lidskou duši“.

Stručně se zastavme u stylotvorných otázek. V Pokutě, jako vůbec v Uhrových povídkách, začínají věty často spojkami a, ale. Schéma dialogů a způsobu užívání přímé řeči je shodné. Do skupiny Uhrových návrátných slov patří substantiva bába, stařena, hůlky, slzy, knížka... Najdeme je i v Pokutě.

Všimněme si ještě typologie známých Uhrových pseudonymů: J. Urban, J. Jiskra, J. U. Štefan, Lev Hart. Dosud Uhrovi nepřipisovaný J. Jez tam docela zapadá. Proč Jez? Snad si takové místo Uher zamiloval. Jez byl v těsné blízkosti jeho rodného domku.

Textologické zajímavosti přináší ovšem i Morava, v mezích svého rozsahu je obrazem stavu literárního snažení a literárního pohybu na Moravě, jak to vidí její vydavatel a redaktor Vojtěch Břečka. První číslo vyšlo někdy na jaře 1901, nejméně o dva měsíce později než Dvacátý věk.²⁰

Nový titul vzbuzoval naději. Klíčovými prozaiky Moravy byli Josef Uher, Jiří Marten, Jiří Sumín, Bohumil Haluzický, Josef Dumas. Verše tam tiskli Metoděj Jahn, Josef Kalus, ze zapomenutých autorů Jaroslav Brož a Leonora Podhorská. Pod pseudonymem Domša N. Babický si v Moravě odbyl básnický křest později známý prozaik Jaroslav Marcha a jiný pseudonym skrývá básnický debut Rudolfa Těsnohlídka (Arnošt Bellis).²¹ V Moravě se objevuje ještě několik dalších pozoruhodných jmen: František Soldan, A. G. Stín, František X. Hoďáč, Karel Hašler. Rozběhy k literární kritice překročily články Alberta Pražáka o Janu Nerudovi a Talmovém zlatě Gabriely Preissové.²² Nejzávažnějším textem Moravy je první časopisecká podoba Březinových veršů Ruce pěvců,²³ dnes všeobecně uváděných pod incipitem Věčně znova. Ke změně titulu se dostatečně vyslovují editoři Březinova díla, především Miloslav Hýsek, jehož vydání Březinových spisů je pramenem, ke kterému se vracíme právě pro rozsah poznámkového aparátu dodnes. Hýsek nás seznamuje ještě s dalšími změnami a odlišnostmi rukopisné, časopisecké a knižní podoby Březinových veršů.²⁴ Jeho záznamy a vysvětlivky nejnověji doplňuje poznámkový aparát k vydání Březinových spisů v Čs. spisovateli.²⁵ Vedle změn uvedených v obou těchto pramenech k básni Věčně znova (Ruce pěvců) upozorňují ještě na jednu odchylku těchto knižních vydání od textu Moravy: „mocná slova harmonická hřimí budou v hlahol světů“ // „mocná slova harmonická zní budou v hlahol světů“.²⁶

²⁰ Srovnej Sekaninův článek k úmrtí J. Zeyera. Je datován 15. 3. 1901.

²¹ Rudolf Těsnohlídek na tento svůj pseudonym vzpomíná v životopise. Po smrti uveřejněno v časopise Pískle v trnín, 1928, č. 1–2, str. 1.

²² Albert Pražák, *Studie o Janu Nerudovi*. Morava 2, č. 2, str. 28n. Týž, *O nové knize pí G. Preissové*. Tamtéž, č. 3, str. 46n.

²³ Otokar Březina, *Ruce pěvců*, Morava 1, 1901, č. 1, str. 6.

²⁴ Otokar Březina, *Básnické spisy*. Praha 1939. Redigoval Miloslav Hýsek.

²⁵ Otokar Březina, *Básnické spisy*. Praha 1975. Vydání připravil Břetislav Štorek.

²⁶ Text Moravy vyznačen kurzívou.

Třetí z titulů, který stojí za to, aby se k němu literární historie vrátila, je beletristický obrázkový týdeník *Neděle*, o němž se donedávna psalo — s výjimkou drobných poznámek v denním tisku — vlastně jen v souvislosti s debuty Karla Čapka.

První číslo *Neděle* vyšlo na konci roku 1903²⁷ za redakce již vzpomenu-
 nutého Domina Pavlíčka. Pavlíček zakládal *Neděle* s přehledem o kul-
 turních potřebách Brna a Moravy. Za svého poměrně krátkého působení
 položil v redakci základy pro dobrý ilustrovaný týdeník, jehož výtvarná
 stránka byla či mohla být literární částí více než dobrým partnerem
 a vytvářela všechny předpoklady ke konkurenčnímu zápasu s přílohami
 denních listů. (Vlastní grafické řešení vnější stránky *Neděle* vychází
 z dobové konvence. Objevuje se silný vliv secesní tvorby, která v té době
 plodně zasahuje do úprav knih a časopisů. Součástí živé grafické úpravy
 se staly dekorativní titulní listy, iniciály, viněty, ornamentálně upravené
 linky a záhlaví a velký počet ilustrací uvnitř listu.)

Pavlíček se v *Neděle* snažil zachytit nejen národní, ale také sociální
 problematiku Brna. Nedospěl sice k žádnému revolučnímu řešení, nic-
 méně vznáší obžalobu, poukazuje na stav věci. V povídce — jediné,
 kterou v *Neděle* otiskl — má blízko k sociální tematice Josefa Uhra.
 Příběh ovdovělého dělníka Vlacha je obrázkem bédného života dělnic-
 kého Brna.²⁸

Šestadvacetiletý Pavlíček se obklopol autory velmi blízkými. Byli to
 (jména uvádím podle frekvence): třiadvacetiletý Julius Brabec, dvaceti-
 letá Fedora Bartošová (v té době dokončila libreto k Janáčkově *Osudu*),
 čtyřadvacetiletý Josef Uher, jednavacetiletý K. Z. Klíma, dvaadvaceti-
 letý Josef Dýma aj. Spolu s nimi najdeme v *Neděle* střední generaci —
 Františka Nováka, Karla Elgarta Sokola, ze starších Josefa Merhauta,
 Sigismunda Boušku. Okruh nejmladších autorů — zdá se — spojovalo
 úsilí o krátkou povídku. U Fedory Bartošové je naplněna (snad až příliš)
 křehkým lyrizmem a impresionistickými náladami, u Uhra má výrazný
 sociální podtext. O bídě světa tam medituje také jiný autor ze zcela jiné
 řady — Karel Čapek. Bylo to už po Pavlíčkově odchodu z redakce, ale
 v časovém rozpětí, které nevyklučuje, že Čapkovy první rukopisy přijal
 ještě Pavlíček. Podstatnější však je, že tam Čapek přispěl ještě před
 příchodem do Brna (v letech 1905—1907 navštěvoval v Brně kvintu
 a sextu). Jeho prvotiny vycházejí v roce 1904, v čase návštěv u sestry
 Heleny, která v Brně bydlela.²⁹

V Čapkových básnických pokusech je zřetelně vidět vliv školní četby,
 ale také vztah k Nerudovi. Student Čapek je rozbolavěn současným sta-
 vem světa a nastoluje závažnější myšlenky než před dvěma třemi lety
 jeho předchůdci ve Dvacátém věku:

²⁷ *Neděle*. Moravský beletristický obrázkový týdeník. 1904: *Obrázkový týdeník*:
 1905: *Ilustrovaný beletristický čtrnáctideník*. První číslo vyšlo 23. prosince 1903.
 Redaktoři: Domin Pavlíček (1903—1904, č. 1—15), Jan Pohanka (1904, č. 16 — 1905,
 č. 16), Al. Jaroš, odpovědný redaktor Jan Pohanka (1905, č. 17—19/20), Al. Jaroš
 (1906, č. 1—2), Otakar Svěda—Al. Jaroš (1906, č. 3). Vydavatel Ant. Odehnal, Brno.

²⁸ Domin Pavlíček, *Vdovec*. *Neděle* 1904, 1, č. 11, str. 122.

²⁹ Srov. Helena Čapková, *Moji milí bratři*. Praha 1962. O spolupráci Karla Čapka
 s *Neděle* se autorka nezmiňuje.

Z kostela zvoní — „pokoj lidu“,
ó, zní to jako rouhání
pro nahou bídu beze klidu.
A sletují se havrani.“

Vánoční³⁰

Ale všimněme si také jak v těchto Čapkových textech frekventuje často motiv deště:

„Podzimní ráno. Zamračené nebe,
a dešťtk crčí do oken.

[..]

Teď v dešti muž se míhl právě,
a v ruče nese rakvičku,

[..]“

Prosté motivy³¹

„A stále prší z šedých mraků,
že až se člověk zachvěje

[..]

Poprchává neúnavně, stále

[..]

Děšť drobný padá do oken,

[..]“

Vánoční³²

Pravda, tyto verše světem neotřáslы, dokonce sám autor na ně zapomněl. Přesto však zůstávají přesvědčivým svědectvím Čapkova citlivého vztahu k světu a prapodoby Čapkova humanismu.

Vedle původní prózy a poezie přinášela Neděle naučnou publicistiku. Do tohoto okruhu patří zajímavé příspěvky z národopisu, místopisné úvahy, cestopisné črty, životopisné medailóny. Již za Pavličkovy redakce reagovala Neděle na divadelní život Brna (divadelní kritik Rudolf Václav Boubela).³³ Škoda jen, že bez pevnějšího řádu a bez zřetelně kritických zásad, které snad redakce — po odchodu Pavlička — ani v programu neměla. S výjimkou několika představení je činoherní repertoár v Neděli vlastně jen registrován, a to ani ne v úplnosti. K nejzávažnějším projevům operní kritiky patří přijetí Janáčkovy Její pastorkyně. Mezi Pavličkovými spolupracovníky byl hudební kritik a průkopník nových výchovných metod Antonín Průša, Janáčkův žák z učitelského ústavu a varhanní školy. Hudební věda ho řadí k prvním Janáčkovým stoupencům. V Neděli je autorem referátu o Její pastorkyni. Zsvěceně a prozíravě upozorňuje na kvality a význam Janáčkova celého díla a Janáčkovy osobnosti.³⁴

Neděle jako celek se ovšem velmi záhy vyznačuje kolísavou úrovní obsahu (včetně výtvarné stránky). Pavlička ještě v průběhu prvního roč-

³⁰ Karel Čapek, *Vánoční*. Neděle 1904, 1, č. 52–52, str. 658.

³¹ K. Čapek, *Prosté motivy*. Tamtéž, č. 18, str. 201.

³² Viz pozn. 30.

³³ Rudolf Václav Boubela (1880–1934), lokálkář Lidových novin, zasloužilý člen tehdejší novinářské organizace. Působil též v Národních listech a Moravských novinách. Do literatury vstoupil knížkou fejetonů *Veselým perem* (Brno 1932). Je autorem několika zajímavých turistických brožur.

³⁴ Ant. Průša, *Hudební drama na nových základech*. Neděle 1904, 1, č. 7, str. 73.

níku vystřídal zcela neznámý úředník Odehnalovy (tj. vydavatelovy) tiskárny Jan Pohanka, zřejmě reprezentant komerčních zájmů. Podstatnější význam neměl ani příchod Al. Jaroše, alespoň si o jeho účasti v redakci nelze učinit přesnější obrázek. Druhý ročník Neděle se vyznačuje všeobecnou stagnací a poklesem úrovně, někdy až k hranici banality. Komerční podbízivost však neměla úspěch. Neděle směřovala ke krachu. Záchranný pokus přichází až na prahu třetího ročníku. Proměna je spojena se dvěma osobnostmi, které dávají Neděli zcela nový směr. Byli to Otakar Švéda a Adolf Veselý. První po několika básnických pokusech literaturu opustil, jméno Adolfa Veselého zůstalo trvale spjato s literární a výtvarnou kritikou v moravském tisku. Švédu a Veselého patrně spojovalo přátelství ze studií a společná literární konfese směřující k jednomu a témuž proudu literárního pohybu. Měli zcela zřejmě v úmyslu přeměnit Neděli v časopis ne nepodobný Moderní revui, hlavně však orientovaný dál, než by naznačoval jakýkoli „moravský program“. Od předchozích ročníků se Neděle nyní liší vnější i vnitřní proměnou. Přestává být ilustrovaným listem, těžiště obsahu je soustředěno k recepci literárních textů odpovídajících proklamované snaze nové redakce, která pro příští vedení listu uznává jediný zřetel: umělecký. V tomto duchu Adolf Veselý transformuje do tvůrčí oblasti jednoznačný postulát: „Bluďte, poklesněte, hřešte, avšak buďte uměleckými.“³⁵

Nová tendence listu se projevuje mnohostranně. Neděle přináší ukázky z Baudelaira, Verlaina, Nietzscheho, úvahu Hermanna Bahra Babey d'Aureville, ukázku z Petroniova Satiriconu, stať Franze Bleie o Alexisi Pironovi aj. Těžištěm zůstávají příspěvky českých autorů: Otakara Švédy, Adolfa Veselého, Louise Krikavy, Vladimíra Závorky a Jana Kletzla. Jejich básnické i prozaické texty nesou stopy vlivu a epigonství symbolismu a decadence.³⁶ Programovým článkem lze nazvat zamyšlení Adolfa Veselého Národnost v umění. Ohrazuje se proti požadavku tzv. českosti díla, „jako kdyby byla ta často problematická českost hodnotou, která je sama o sobě schopna dílo rekomandovati a sub specie aeternitatis oceňovati“. Veselý se kriticky postavil proti tomu, co v dalších řádcích nazval „specificky českou básní před cizinou“, a odmítl snahy moravské literatury o regionálně zabarvené zobrazování skutečnosti. Je to útok proti často proklamované „vůli Moravy“.³⁷

Celé šíře této proměny si podrobně všímá Dušan Jeřábek ve studii Ke spolupráci St. K. Neumanna s moravskými časopisy v letech 1906 až 1910.³⁸ Těžiště jeho zájmu je samozřejmě soustředěno k Neumannově účasti. Nachází v Neděli dvě jeho básně zařazené později do sbírky Hrst květů z různých sezón, odkud byly převzaty do Knihy erotiky (1922) a tam označeny incipity. V Neděli jsou otištěny bez nadpisu a v grafické úpravě, která mohla vést čtenáře k tomu, že jde o báseň jednu. Až do Jeřábkovy sondy Neumannova účast v Neděli literární vědě unikla nebo byla všeobecně a v maximální stručnosti připomenuta jen v novinové po-

³⁵ ADV, *Národnost v umění*. Neděle 1906, 3, č. 3, str. 34.

³⁶ Slov. Dušan Jeřábek, *Ke spolupráci St. K. Neumanna s moravskými časopisy v letech 1906–1910*. Česká literatura 1976, 24, č. 6, str. 520n.

³⁷ Viz pozn. 35.

³⁸ Viz pozn. 36.

známce. Nezaznamenaly ji neumannovské monografie, studie a edice, a dokonce ani důkladný soupis díla St. K. Neumanna z roku 1959.

Vraťme se však k mozaice našich tří titulů. Vedle autorských otázek a s tím spojených zajímavostí (např. debutů) přináší výpověď o ohlasu české literární dekadence z let devadesátých až k nástupu symbolisticko-anarchistické dekadence, s meziaktím sociálních tendenci Josefa Uhra. Připomínají, že v moravském literárním tisku je stále ještě co hledat.

DREI ZEITSCHRIFTEN AM ANFANG DES JAHRHUNDERTS

Die Situation des mährischen Journalismus am Anfang des Jahrhunderts deutet die Diskussion in der Pelcl'schen Zeitschrift „Rozhledy“ an. Die Anschauungen, welche dort Karl Elgart Sokol und Jiří Sumín ausdrückten, kann man auf dem Schicksal von zwei am Anfang unseres Jahrhunderts entstandenen Zeitschriften dokumentieren. Die Zeitschrift „Dvacátý věk“ (in Brno 1901–1904) scheidet auf der abstrakten Beziehung des Redakteurs und des Herausgebers zu der Literatur. Die Zeitschrift „Morava“ (1901–1902), herausgegeben von einem guten Kenner der gleichzeitigen Literatur, geht im Entwicklungsstrom des atraktiveren Druckes ein, da sie nicht die Grundbedürfnisse der Redaktion- und Herausgeber-tätigkeit überwinden kann, wie daran die Diskussion in „Rozhledy“ anstosst. Erst der dritte Titel „Neděle“ hat sich eine festere Stellung erobert.

Die drei erwähnten Zeitschriften haben für die Literaturbewegung in Mähren verschiedene Bedeutung, vor allem sind sie durch einige Debuten interessant. In „Dvacátý věk“ findet man eine Erzählung von J. Jez Pokut, welche man vielleicht dem Josef Uher zuschreiben wird. In „Morava“ fingen als Dichter Rudolf Těsnohlídek und andere an. Da ist auch die erste Zeitschriftgestalt der Versen von Březina „Ruce pěvců“ (heute unter dem Titel „Věčné znova“ angeführt) abgedruckt, „Neděle“ ist die Zeitschrift des Debuts von Karl Čapek.

